

Rang, shakl va kompozitsiyani milliy qadriyatlar bilan uyg'unlashtirish

Rahimova Gulhayo Qahramonovna

Navoiy davlat universiteti

“Tasviriy san’at va muhandislik grafikasi” – ta’lim yo‘nalishi

2-kurs “E” guruh talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada rang, shakl va kompozitsiyani milliy qadriyatlar bilan uyg'unlashtirishning tasviriy san'at darslaridagi metodik asoslari tahlil qilinadi. Tadqiqot o'quvchilarning badiiy ko'nikmalarini, vizual tafakkurini va estetik didini rivojlantirishga qaratilgan. Maqolada milliy naqshlar, an'anaviy buyumlar va ramziy elementlarni chizish jarayonida rang va shaklni uyg'unlashtirish bo'yicha samarali pedagogik yondashuvlar taqdim etiladi.

Kalit so'zlar: Tasviriy san'at, rang uyg'unligi, shakl, kompozitsiya, milliy qadriyatlar, badiiy ko'nikmalar, vizual tafakkur, maktab o'quvchilari.

Tasviriy san'at darslarida rang, shakl va kompozitsiyani milliy qadriyatlar bilan uyg'unlashtirish o'quvchilarning estetik didini rivojlantirish, vizual tafakkurini oshirish va badiiy ko'nikmalarini mustahkamlashda muhim ahamiyatga ega. Milliy qadriyatlar – xalq hunarmandchiligi mahsulotlari, milliy naqshlar, an'anaviy buyumlar va ramziy predmetlar – orqali o'quvchilar o'z ijodini boyitadi, rang va shaklni uyg'unlashtirishni o'rganadi, shuningdek, kompozitsion qarorlarni amalga oshiradi. Shu tarzda darslar o'quvchilarning ijodiy faolligini rag'batlantiradi, madaniy merosni anglash va tasviriy ifodalash qobiliyatini rivojlantiradi. Mazkur maqola rang, shakl va kompozitsiyani milliy qadriyatlar bilan uyg'unlashtirishning nazariy va amaliy jihatlarini tahlil qilishga qaratilgan.

Tasviriy san'at ta'limida rang, shakl va kompozitsiyani milliy qadriyatlar bilan uyg'unlashtirish jarayoni o'quvchilarning badiiy dunyoqarashini shakllantirish, estetik idrokini rivojlantirish va ijodiy tafakkurini chuqurlashtirishda muhim o'rin tutadi. Maktab o'quvchilari san'at asarlarini yaratish jarayonida nafaqat texnik malakalarni egallaydi, balki milliy madaniyat, urf-odat va qadriyatlar mazmunini badiiy shaklda ifodalashni ham o'rganadilar. Rang, shakl va kompozitsiya tasviriy san'atning asosiy ifoda vositalari bo'lib, ularning uyg'unligi asarning badiiy qiymatini belgilovchi asosiy omil hisoblanadi. Shu bois, tasviriy san'at darslarida ushbu uch unsur milliy ruh, xalqona estetik qarashlar va tarixiy meros bilan uyg'un holda o'rgatilishi zarur.

Ranglar tizimi milliy san'atda o'ziga xos ramziy ma'nolarga ega. O'zbekiston xalq amaliy san'atida ko'k rang osmon va tinchlikni, yashil rang hayot va tabiatni, qizil rang

esa hayotiylik va muhabbatni ifodalaydi. Bu ranglar nafaqat estetik maqsadda, balki xalqning dunyoqarashi va qadriyatlarini ifodalovchi timsollar sifatida ham ishlatilgan. O'quvchilarga ranglar ma'nosini o'rgatish, ularni milliy naqshlar va bezaklarda kuzatish orqali rang uyg'unligini sezish qobiliyatini rivojlantirish mumkin. Masalan, an'anaviy do'ppi, gilam yoki sopol buyumlarda ishlatilgan ranglar kombinatsiyasi o'quvchiga rang balansi va kontrastlikni o'rgatishda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi.

Shakl esa san'at asarining kompozitsion tuzilmasini belgilaydi. Shakllar orqali asarning mazmuni, g'oyasi va hissiy ta'siri namoyon bo'ladi. Milliy san'atda ishlatiladigan geometrik va o'simliksimon shakllar, naqsh elementlari, hayvonot timsollari barchasi xalqning qadimiy tasavvurlari bilan bog'liq. O'quvchilarga bu shakllarni chizish, tahlil qilish va ularni zamonaviy ifoda uslublari bilan uyg'unlashtirish orqali o'ziga xos kompozitsiyalar yaratishga o'rgatish kerak. Bu jarayonda o'qituvchi o'quvchining individual fikrlashi, kuzatuvchanligi va ijodiy yondashuvini rag'batlantiradi.

Kompozitsiya esa rang va shaklning uyg'unligini ta'minlaydigan markaziy elementdir. U asardagi predmetlar joylashuvi, ularning o'zaro bog'liqligi, ritm, mutanosiblik va muvozanat orqali badiiy yaxlitlikni vujudga keltiradi. Kompozitsiyani milliy qadriyatlar bilan bog'lash deganda, avvalo xalq hayotining obrazlari, an'anaviy marosimlar, bayramlar, mehnat jarayonlari yoki xalq qo'shiqlari asosida sahnali chizmalar yaratish tushuniladi. Bunday mashg'ulotlar o'quvchilarda hayotiy voqealarni tasviriy vositalar orqali badiiy tahlil qilish, muvozanatli joylashuvni tanlash, asosiy va ikkinchi darajali elementlarni ajratish ko'nikmasini shakllantiradi.

Tasviriy san'at darslarida rang, shakl va kompozitsiyani milliy qadriyatlar bilan uyg'unlashtirish uchun o'qituvchi faoliyatida integratsiyalashgan yondashuvni qo'llash maqsadga muvofiqdir. Masalan, dars jarayonida xalq amaliy san'ati namunalarini tahlil qilish, milliy liboslar, naqshlar, sopol buyumlar yoki gilamlar dizaynini o'rganish, ularning rang va shakl uyg'unligini tahlil etish orqali o'quvchilarni ijodiy faoliyatga jalb etish mumkin. Shu bilan birga, zamonaviy san'at yo'nalishlari bilan milliy an'analarni uyg'unlashtirish o'quvchilarga san'atning rivojlanish bosqichlarini anglashga yordam beradi.

Rang va shaklning uyg'unligi, kompozitsion mutanosiblikni o'rgatishda ko'rgazmali metodlar muhim rol o'ynaydi. O'quvchilar uchun milliy san'at asarlaridan namunalar ko'rsatish, ularni tahlil qilish, ularning estetik jihatdan nechog'li mukammal yaratilganini tushuntirish o'quv jarayonining samaradorligini oshiradi. Bunday darslarda o'quvchilar faqat nusxa chizish bilan cheklanmay, balki o'z g'oyasini milliy

qadriyatlar ruhida ifodalashni o'rganadi. Bu esa ularni nafaqat badiiy, balki ma'naviy jihatdan ham boyitadi.

Pedagogik tajribalar shuni ko'rsatadiki, rang, shakl va kompozitsiyani milliy qadriyatlar bilan uyg'unlashtirib o'rgatish o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini oshiradi, ularning mustaqil fikrlash, tahlil qilish va estetik baholash qobiliyatlarini rivojlantiradi. Shu jarayonda o'qituvchi faqat bilim manbai emas, balki o'quvchilarning ijodiy izlanishlarini yo'naltiruvchi, ularni ruhlantiruvchi shaxs sifatida namoyon bo'ladi. Har bir o'quvchi o'zining ichki dunyosini, milliy o'zligini san'at vositalari orqali ifodalash imkoniga ega bo'ladi.

O'quvchilarning milliy qadriyatlarga asoslangan ijodiy ishlarini baholashda asarning g'oyaviy mazmuni, kompozitsion yechimi, rang uyg'unligi, shakllarning ifodaviyligi va milliy ruhning aks etishi mezon sifatida olinadi. Bu baholash yondashuvi nafaqat natijani, balki ijodiy jarayonni ham qadrlashni ta'minlaydi. Shu tarzda o'quvchilarning badiiy tafakkuri, estetik didi va ijodiy mas'uliyati bosqichma-bosqich rivojlanadi.

Zamonaviy ta'limda raqamli texnologiyalar va axborot resurslaridan foydalanish imkoniyatlari tasviriy san'at darslarini yanada boyitmoqda. Milliy san'at namunalari, muzey ekspozitsiyalari yoki xalq hunarmandchiligi namunalarini virtual ko'rinishda tahlil qilish, rang va shakl uyg'unligini elektron dasturlar yordamida modellashtirish o'quvchilarga yangi tajribalar beradi. Shunday qilib, milliy qadriyatlar asosida rang, shakl va kompozitsiyani o'rgatish nafaqat an'anaviy, balki zamonaviy ta'lim texnologiyalarini ham o'zida mujassam etgan innovatsion jarayonga aylanadi.

Yuqoridagi tahlillardan ko'rinadiki, tasviriy san'at darslarida rang, shakl va kompozitsiyani milliy qadriyatlar bilan uyg'unlashtirish o'quvchilarning estetik, intellektual va ma'naviy rivojlanishiga xizmat qiladi. Bunday yondashuv orqali o'quvchilar milliy o'zlikni anglaydi, o'z xalqining madaniy merosiga hurmat bilan qaraydi va uni ijodiy tarzda davom ettirishga intiladi. Shu bois, ushbu metodika nafaqat san'at ta'limining samaradorligini oshiradi, balki yosh avlodni milliy ruhda tarbiyalashning muhim omillaridan biri sifatida ham ahamiyat kasb etadi.

Tasviriy san'at darslarida rang, shakl va kompozitsiyani milliy qadriyatlar bilan uyg'unlashtirish — bu nafaqat badiiy ta'limning mazmunini boyituvchi, balki o'quvchilarning estetik dunyoqarashini shakllantiruvchi muhim metodik yo'nalishdir. Ushbu jarayon o'quvchilarni o'z xalqining madaniy merosi, urf-odatlar va san'at an'alarini chuqur anglashga undaydi. Rang va shakl uyg'unligi orqali milliy estetik tamoyillarni his etish, kompozitsion tafakkurni rivojlantirish o'quvchilarni ijodiy mustaqillikka, go'zallikni idrok etishga va uni yaratishga o'rgatadi. Milliy qadriyatlar

asosida tasviriy san'at mashg'ulotlarini tashkil etish o'quvchilarda nafaqat san'at ko'nikmalarini, balki milliy g'urur, vatanparvarlik, ijodiy fikrlash kabi sifatlarni ham shakllantiradi. Shu sababli, bunday darslar ta'lim-tarbiyaning estetik, ma'naviy va intellektual yo'nalishlarini uyg'unlashtiruvchi samarali pedagogik tizim sifatida e'tirof etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Шавдиров С. А. Подготовка будущих учителей к исследовательской деятельности // Педагогическое образование и наука. – 2017. – № 2. – С. 109–110.
2. Shavdirov S. A. Selection Criteria of Training Methods in Design Fine Arts Lessons // Eastern European Scientific Journal. – 2017. – № 1. – P. 131–134.
3. Shovdirov S. Analyzing the sources and consequences of atmospheric pollution: A case study of the Navoi region // E3S Web of Conferences. – EDP Sciences, 2024. – Vol. 587. – P. 02016.
4. Shavdirov S. Method of organization of classes in higher education institutions using flipped classroom technology // AIP Conference Proceedings. – AIP Publishing LLC, 2025. – Vol. 3268. – No. 1. – P. 070035.
5. Шавдиров С. А. Ўқувчиларда тасвирий саводхонликка оид ўқув компетенцияларини шакллантиришнинг педагогик-психологик жиҳатлари // Современное образование (Узбекистан). – 2017. – № 6. – С. 15–21.
6. Shovdirov S. A. Tasviriy san'atni o'qitishda o'quvchilarning sohaga oid o'quv kompetensiyalarini shakllantirish omillari // Inter education & global study. – 2024. – № 1. – P. 8–14.
7. Ibraimov X., Shovdirov S. Theoretical Principles of The Formation of Study Competencies Regarding Art Literacy in Students // Science and innovation. – 2023. – Vol. 2. – No. B10. – P. 192–198.
8. Шавдиров С. А. Изобразительному и прикладному искусству // International Scientific Review of the Problems and Prospects of Modern Science and Education. – 2018. – С. 84–85.
9. Shovdirov S. TASVIRIY SAVODXONLIKKA OID O'QUV KOMPETENSIYALARNI SHAKLLANTIRISHDA O'QUVCHILARNI MANTIQUIY VA ABSTRAKT FIKRLASHGA O'RGATISH // Евразийский журнал академических исследований. – 2023. – Т. 3. – № 12. – С. 193–196.

10. Baymetov B. B., Shovdirov S. A. Methods of Organizing Practical and Theoretical Classes for Students in The Process of Teaching Fine Arts // International Journal on Integrated Education. – 2023. – Vol. 4. – No. 3. – P. 60–66.

